

Vorbea cu patrupedele, cu păsările
și cu peștii

Fondator al etologiei (studiul științific al comportamentului animalelor), Konrad Lorenz este unul dintre cei mai importanți oameni de știință ai secolului XX. S-a născut în anul 1903 la Viena, unde a și murit în 1989. A studiat medicina și zoologia, devenind în 1940 profesor de psihologie comparată la Königsberg. Un an mai târziu a fost recrutat în armata germană, iar din 1942 a activat ca medic militar la Poznań, în Polonia ocupată. În 1944 a fost trimis pe frontul rusesc. A căzut repede în prizonierat sovietic, întorcându-se în Austria abia în 1948. În 1950 i s-a oferit posibilitatea să-și continue cercetările în Germania, la proaspăt-înființatul Institut de Fiziologie Comportamentală „Max Planck“, al cărui director a fost între 1961 și 1973. Ulterior a devenit coordonatorul Institutului „Konrad Lorenz“ al Academiei Austriece de Științe. În 1973 i s-a decernat Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină. Printre lucrările sale principale se numără:

Über tierisches und menschliches Verhalten (*Despre comportamentul animal și uman*); *Die acht Todsünden der zivilisierten Menschheit* (*Cele opt păcate capitale ale omenirii civilizate*, Humanitas, 1996, 2017); *Die Rückseite des Spiegels: Versuch einer Naturgeschichte des menschlichen Erkennens* (*Reversul oglinzii: Încercare asupra unei istorii naturale a cunoașterii umane*); *Der Abbau des Menschlichen* (*Disoluția omenescului*); *Das sogenannte Böse: Zur Naturgeschichte der Aggression* (*Așa-zisul rău: Despre istoria naturală a agresiunii*, Humanitas, 1998, 2005); *So kam der Mensch auf den Hund* (*Așa a descoperit omul câinele*, Humanitas, 2018).

Konrad Lorenz

Vorbea cu patrupezele, cu păsările
și cu peștii

Traducere din germană
de Vasile V. Poenaru

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Sorin Gherguț
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Iuliana Constantinescu, Veronica Dinu

Tipărit la Tipo Lidana – Suceava

Konrad Lorenz
Er redete mit dem Vieh, den Vögeln und den Fischen
First published by Verlag Dr. Borotha Schoeler, Vienna 1949
© 1983 Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. K.G.,
Munich/Germany
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2019, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Lorenz, Konrad
Vorbea cu patrupezele, cu păsările și cu peștii /
Konrad Lorenz; trad. din germană de Vasile V. Poenaru. –
București: Humanitas, 2019
ISBN 978-973-50-6435-8
I. Poenaru, Vasile V. (trad.)
821.112.2

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 / 408 83 50, fax 021 / 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30

Despre erorile de fabricație

*Un cuvânt înainte plin de remușcări
la a doua ediție a acestei cărți*

Noi, adică autorul, care nu mai scrisese până atunci nici o carte, editoarea, care e de fapt juristă și nu se mai ocupase niciodată de editarea vreunei cărți, și redactorul, care e, ce-i drept, un profesionist experimentat, fiind însă singurul dintre noi trei care se pricepe la literatură, am hotărât anul trecut într-o bună seară, când discutam despre cărți cu animale, unele mai bune, altele mai proaste, să fabricăm această cărticică. Suntem foarte mândri de produsul nostru, dar nu vrem să ascundem faptul că această carte conține câteva erori.

Să luăm de exemplu chiar titlul: *Vorbea cu patrupe-
dele, cu păsările și cu peștii*. De bună seamă că acest titlu poate fi înțeles greșit, căci unul dintre cititorii mei mi-a scris că era cât pe-aci să lase din nou deoparte cartea, pe care o primise cadou de Crăciun, întrucât nu era chip să-și dea seama în ce categorie s-ar încadra el însuși la o adică.

Sau să luăm de exemplu titlul inițial al celui de-al patru-
lea capitol: „Trei animale de pradă într-un acvariu”: dacă
stai să numeri exact, constăți că nu sunt decât două: larva

buhaiului de baltă și larva libelulei. Redactorul a eliminat al treilea prădător, știuca, fiindcă era prea lung (prădătorul, nu redactorul). Însă nu a mai schimbat titlul, astfel încât am rămas cu un animal de pradă în minus. Mă temeam că vor fi consecințe grave. Am avut însă noroc. Un singur cititor a observat greșeala. E vorba de un savant cunoscut pentru meticulozitatea sa.

Și mai e apoi și povestea înfiorătoare cu hamsterii aurii pe care poți să-i lași să zburde prin cameră pentru că – așa se spune în carte – hamsterii aurii nu ronțăie lucrurile și nu se cațără pe mobilă. Deja mă așteptam la tot ce era mai rău când, la puțin timp după ce cârticica noastră ajunsese la tipar, am văzut un cuib de hamsterii aurii *pe* un dulap înalt în stil Maria Tereza și *înăuntrul* unei mape de scrisori. Un bătrân mascul hamster își dăduse seama că hârtia constituie un material de construcție perfect pentru cuib și, după ce a pus la punct o splendidă tehnică de cățărare care îi permitea să se suie pe dulap opintindu-se în perete, s-a apucat să ronțăie hârtia, reușind în cele din urmă să-și construiască în mănunchiul de scrisori o încăpere centrală de formă circulară și să-și amenajeze în mod adecvat cuibul. Din scrisorile aflate în acea mapă nu mai rămăsese decât un fel de cadru; găurile, de formă rotundă, deveneau mai mici către exterior – urmând o curbă ușor de reconstituit chiar și pentru cei care nu sunt matematicieni de profesie. Atunci când parcurg scrisorile primite de la dragii mei cititori mă opresc numaidecât din citit în momentul în care, după o serie de aprecieri elogioase referitoare la carte în ansamblul ei, ajung la comentariile privitoare la hamsterii aurii, întrucât

știu prea bine la ce trebuie să mă aștept! Am mazilit eu însumi hamsterii înapoi în cuștile lor, nu din cauza scrișorilor prăpădite – căci altceva nu au mâncat –, ci pentru că ar fi pus în primejdie șoarecele-cangur care zburdă de la un timp nestingherit la mine în casă. Din păcate, la ultima curățenie generală soția mea a găsit în cuițul respectivului rozător corpuri delictive care îl incriminau grav: lână roșie și albastră provenind de la covor (e vorba de acel mare covor persan cu petele care fuseseră inițial verde închis, devenind între timp galben-verzui deschis: vezi p. 16). Așadar, ori covorul, ori șoarecele va trebui să plece din camera mea; încă nu mi-e întru totul limpede care dintre ei.

Mai trebuie să adaug faptul că de câteva zile sunt atât de supărat pe tema acvariilor, încât titlul celui de-al doilea capitol, „Ceva ce nu pricinuieste pagube: acvariul“, mi se pare de-a dreptul iritant. Iată ce-am pățit: de curând mi-a cedat în timpul nopții un geam la un acvariu de o sută de litri, astfel încât camera a fost inundată, iar alaltăieri la 5:00 dimineața mi s-au oprit în același timp cele trei vibratoare care alimentau acvariul cu oxigen. A durat șapte ore până când să fie reparat măcar unul dintre ele, timp în care eu am tot pompat de zor spre a preveni asfixierea numeroșilor pui din specia Cichlidae (*Etroplus Maculatus*). Ce-i drept, în cartea mea sunt destule avertismente explicite care atrag atenția asupra faptului că nu este bine să înghesui prea mulți pești într-un acvariu, și în nici un caz mai mulți decât permite echilibrul biologic al acvariului. Din păcate, în fiecare recipient se aflau câte 300 de peștișori cu o lungime de doi până la trei centimetri,

în condițiile în care nu ar fi trebuit să fie mai mult de treizeci de pești într-un recipient. Astfel, munca de reparare a vibratoarelor se aseamnă întru câtva cu munca unui chirurg confruntat cu un vas de sânge care prezintă o gravă hemoragie, dar este de negăsit. Jur însă că mâine excesul de 270 de pui de pește va fi redistribuit către diverse magazine vieneze de pești de acvariu.

După toate pățaniile sunt atât de supărat în legătură cu titlurile capitolelor încât, pentru că al nouălea capitol este intitulat „Să nu-ți iei pițigoii“, mi-am cumpărat doi pițigoii. E vorba de doi pui mici și dulci pe care colaboratoarea mea, dr. Ilse Prechtl-Gilles, i-a crescut pentru a face experimente asupra reacțiilor de cerșetorie ale tinerelor păsări cântătoare. Deocamdată cele două păsări sunt fermecător de blânde și foarte drăgălașe. Menționez acest fapt spre a-i consola pe cititorii iubitori de păsări care mi-au trimis scrisori pline de reproș, sărind în apărarea pițigoilor!

Cu toate acestea, lucrurile scrise în această carte sunt, desigur, adevărate – dacă e să le privim ținând seama de relativitatea lor. Așa că preluăm totul întocmai din prima ediție (în afară de povestirea cu animalele de pradă – nota redactorului german). Ce-i drept, unele dintre relatările din această carte nu s-ar mai putea scrie astăzi – gardurile viei au fost tăiate, câmpiile contaminate, iar speciile noastre de păsări sunt periclitate. De aceea nimeni nu ar mai trebui să scoată astăzi, de pildă, vreun pui de pasăre din cuib.

Cuvânt înainte

Ceea ce am săvârșit la mânie
a crescut peste noapte
în toată splendoarea – și a fost nimic de ploi.

Ceea ce am semănat din iubire
a încolțit domol,
s-a pârguit târziu – și a fost binecuvântat!

Peter Rosegger

Pentru a putea fi în stare să scrii povestiri cu animale trebuie să nutrești un sentiment cald și autentic față de făpturile vii. Îmi place să cred că eu, unul, nutresc un asemenea sentiment. Dar frumoasele versuri ale lui Peter Rosegger nu mi-au venit în minte pentru că această carte s-ar fi datorat în primul rând dragostei mele față de animalele vii. Ceea ce m-a îndemnat să o scriu a fost mai degrabă mânia pricinuită de cărțile care tratează tema animalelor. Căci trebuie să admit ceva: scrierea acestor povestiri cu animale este singurul lucru pe care l-am realizat vreodată în viață la mânie.

Ce anume mi-a stârnit mânia? Nenumăratele cărți de povestiri cu animale prost scrise și pline de minciuni, cărți care sunt expuse astăzi în toate librăriile; numeroșii scârța-scârța-pe-hârtie care pretind că ar scrie povestiri despre animale când ei de fapt nici nu le cunosc. Cine scrie că albinele deschid larg gura și urlă, cine scrie că știucile se încaieră apucându-se de beregată dovedește că nici măcar nu are habar cum arată acele animale pe care pretinde că le descrie așa cum le-a văzut, cu toată dragostea. Dacă ar

fi de-ajuns să stai puțin de vorbă cu reprezentanții asociațiilor de crescători de animale, pentru a scrie o carte despre animale, nu ar mai fi nevoie de oameni ca Heck Sr, Bengt Berg, Paul Eipper, Ernest Seton Thompson sau Wäscha Kwonesin Narren, care s-au ocupat o viață întreagă de studierea animalelor. Câte concepții eronate nu s-au răspândit printre cititori, mai ales în rândurile tineretului, foarte interesat de această tematică, din cauza unor astfel de povestiri despre animale scrise în mod iresponsabil!

Nu vreau să aud justificarea cum că falsificările ar fi libertăți legitime ale expunerii artistice. Ce-i drept, scriitorilor le este permis să „stilizeze“ și animalul în funcție de necesitățile inerente ale activităților creative, așa cum o fac și cu orice alt obiect. Lupii și pantera lui Rudyard Kipling, precum și inegalabila sa mangustă Rikkitikkivavi, vorbesc precum oamenii, iar albina Maia creată de Waldemar Bonsel știe să fie la fel de manierată și de politicoasă ca aceștia.

Astfel de stilizări nu îi sunt permise decât aceluia care cunoaște într-adevăr animalul. Căci pe de o parte artistul plastic nu este obligat să redea cu exactitate științifică obiectul creației sale, dar pe de altă parte se află într-un mare impas dacă nu e *în stare* de acest lucru și se folosește de stilizare numai pentru a-și ascunde neputința.

Eu sunt om de știință, nu artist. Așadar nu îmi voi permite nici un fel de libertăți și „stilizări“. De altfel cred că nici nu este nevoie de aceste libertăți. Cred că pentru a-i arăta cititorului cât de frumos este animalul e de ajuns să expui faptele, așa cum se-ntâmplă în cazul unei riguroase lucrări științifice. Căci adevărurile naturii organice sunt

de o frumusețe îmbietoare și copleșitoare, și devin cu atât mai frumoase cu cât îi pătrunzi mai adânc detaliile și particularitățile specifice. E o prostie să crezi că obiectivitatea cercetării științifice și cunoașterea conexiunilor naturale ar diminua cu ceva bucuria pricinuită de minunăția naturii. Din contră: omul va fi impresionat cu atât mai profund și pentru mai multă vreme de realitatea plină de viață a naturii, cu cât știe mai multe despre ea. Nu există nici un biolog bun și de succes care să nu-și fi îmbrățișat cariera din entuziasm față de fapăturile vieții și căruia cunoștințele dobândite prin activitatea profesională să nu-i fi sporit la rândul lor entuziasmul față de natură. Acest lucru este valabil mai mult decât pentru oricare altă disciplină pentru acel domeniu de cercetare căruia mi-am dedicat eu munca de-o viață, și anume studiarea *comportamentului* animalelor. Această activitate presupune un grad foarte ridicat de familiaritate cu animalele, dar și o răbdare extraordinară din partea cercetătorului, astfel încât simplul interes teoretic față de animale ar fi insuficient pentru a duce la bun sfârșit un asemenea travaliu, dacă nu ar fi dragostea, bucuria de a putea în sfârșit vedea cu ochii, pe baza studiului comportamental, acea înrudire dintre om și animal pe care el, cercetătorul, o presimțise.

Sper așadar că această carte va dăinui; chiar dacă recunosc că am scris-o la mânie, e vorba de o mânie izvorâtă din dragoste!

Altenberg, vara anului 1949
Konrad Lorenz

Necazuri cu animalele

De ce încep prin a ilustra aspectele mai puțin plăcute ale conviețuirii cu animalele? Pentru că măsura în care suntem dispuși să suportăm aceste aspecte mai puțin plăcute este și o măsură a dragostei noastre față de animale. Le datorez recunoștință eternă răbdătorilor mei părinți, care dădeau cel mult din cap ori oftau cu îngăduință pe vremea când, elev fiind, iar mai apoi tânăr student, le mai aduceam în casă câte un colocatar nou care urma să pricinuiască probabil oarece daune. Și câte a mai îndurat și soția mea în decursul anilor! Oare câte soții ar accepta ca un șobolan îmblânzit să alerge liber prin locuință, ronțâind cearșafurile spre a face din ele niște fășii micuțe și drăguțe cu care să-și tapeteze vizuina, ori ca un papagal să ciupească rufe atârinate la uscat în grădină, smulgând toți nasturii? Ori ca o găscă sălbatică domesticită să-și facă un culcuș în dormitor, urmând ca a doua zi de dimineață să-și ia zborul pe fereastră? (Gâștele sălbatice nu păstrează curățenia în cameră!) Sau: ce ar spune oare orice soție când ar constata că drăgălașele pete albastre cu care păsările cântătoare au împodobit tot mobilierul

și toate perdelele după savurarea unor boboite de soc nu vor „să iasă“ cu nici un chip ? Ce-ar spune dacă... și am putea s-o ținem tot așa preț de încă douăzeci de pagini.

Mă veți întreba: sunt oare toate acestea cu adevărat necesare? Iar răspunsul meu va fi un „da“ rostit clar și răspicat. Desigur că, la o adică, animalele pot fi ținute și în cuști, așa cum se face îndeobște, dar pentru *a cunoaște* cu adevărat animalele evolute, dotate cu un grad înalt de inteligență, trebuie să le dai voie să se miște în libertate. Cât de amărât, cât de mutilat lăuntric este un prosimian, o maimuță ori un papagal mai mare care își duce viața într-o cușcă, și cât de incredibil de vioi, de captivant și de interesant e același animal atunci când se află în deplină libertate! Ce-i drept, trebuie să te aștepți atunci și la stricăciuni și buclucuri. Ținerea animalelor evolute într-o stare de libertate totală a fost, din motive pur metodologic-științifice, specialitatea mea dintotdeauna, activitatea mea de cercetare fiind axată cu preponderență pe animale îmblânzite care trăiesc în libertate. La Altenberg, gardul cu zăbrele avea un cu totul alt rol decât are de obicei: trebuia să împiedice intrarea animalelor în casă sau în curtea din fața casei. De asemenea, animalelor le era strict „interzis“ să pătrundă în împrejmuirea unde se aflau frumoasele straturi de flori. Dar, la fel cum se întâmplă și în cazul copiilor mici, tot astfel pentru animalele istețe tot ceea ce este interzis are o forță de atracție magică. Pe lângă asta, găștele sălbaticе, încântător de prietenoase, aveau nevoie de compania omului. De aceea, până să ne dădăm seama, de multe ori ne trezeam că vreo douăzeci-treizeci de găște pășteau în straturile de flori ori, mai rău,

Cuprins

Despre erorile de fabricație	
<i>Un cuvânt înainte plin de remușcări la a doua ediție</i>	
<i>a acestei cărți</i>	5
<i>Cuvânt înainte</i>	9
Necazuri cu animalele.	13
Ceva ce nu pricinuieste pagube: acvariul.	22
Două animale de pradă în acvariu.	29
Sânge de pește	34
Amici atemporalii	54
Inelul lui Solomon	101
Martina, copilul-gâscă	120
Să nu-ți iei pițigoii.	139
Mila față de animale	161
Morala și armele.	169
Căci loialitatea nu-i doar o vorbă în vânt	190
Să râzi de animale.	205